

A BŰNÖSSÉG FOKÁHOZ IGAZODÓ BÜNTETÉSKISZABÁS*

Pápai-Tarr Ágnes¹

Évszázados dogmatikai örökségnek köszönhetően, a modern büntetőjogok ma is alapelvi szinten érvényesítik a bűnösségen alapuló felelősség elvét. Eszerint a büntetőjogi felelősségre vonás alapvető feltétele, hogy az elkövető a cselekményt bűnösen kövesse el.² A bűnösség a bűncselekmény fogalmi eleme, mely nélkül nem valósul meg bűncselekmény. A bűnösség fogalmát Büntető Törvénykönyvünk³ (továbbiakban Btk.) nem határozza meg, ugyanakkor a büntetőjogi dogmatikában a jogtudomány által egységesen használt fogalom szerint, a bűnösség az elkövető és az elkövetett cselekménye között, az elkövetés pillanatában fennálló, felróható, aktuális pszichikai viszonyt jelenti, mely szándékosság vagy gondatlanság formájában nyilvánulhat meg.⁴

A bűnösségnek ugyanakkor nem csupán a büntetőjogi felelősségre vonás és a bűncselekmény megállapítása szempontjából van jelentősége, hanem büntetéskiszabási szempontból is. A Btk. 80. §-a a büntetéskiszabás elvei között az egyik lehetséges figyelembe veendő szempontként szerepelteti a bűnösség fokára tekintettel történő szankció kiszabás elvét. A bűnösség fokának a cselekmény minősítése szempontjából nincs jelentősége, hiszen a bíróság a cselekményt vagy szándékos, vagy gondatlan cselekményként minősíti. A büntetéskiszabás során azonban hagyománya van annak, hogy figyelemmel kell lenni a bűnösség fokára, vagyis arra, hogy az elkövető egyenes vagy eshetőlegesen szándékkal követte-e el a bűncselekményt, továbbá lényeges a szándék intenzitásának vizsgálata, illetve fontos szempont a pszichés viszony vonatkozásában, hogy tudatos vagy hanyag gondatlanság állapítható-e meg a bűncselekmény elkövetője részéről, és adott esetben a gondatlansága milyen fokú volt.

Az ítélkezési gyakorlat már a Csemegi-kódex idején is eltérő súllyal értékelte a makacs kitartást és a gondatlanság kisebb fokát is. A jogtörténeti hagyományokat is figyelembe véve azt gondolhatnánk, hogy a bűnösség fokának megállapítása és annak a büntetéskiszabás során történő figyelembevétele egyáltalán nem okoz törést a bírói gyakorlatban. A joggyakorlat elemzésével azonban meglepő eredményekre jut a kutató, és meg kell állapítani, hogy a gyakorlat ebben a tekintetben sem mondható teljesen következetesnek.

* DOI 10.21867/KjK/2025.4.5.

¹ Dr. habil. Pápai-Tarr Ágnes, egyetemi docens, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

² Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika (2014): *Magyar Büntetőjog Általános Rész.* Budapest, Wolters Kluwer, 68–69.

³ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

⁴ Blaskó Béla (2013): *Magyar Büntetőjog Általános rész.* Ötödik, átdolgozott kiadás, Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 181.

Jelen tanulmány célja annak feltárása, hogy mit jelent egyáltalán a bűnösség fokára tekintettel történő büntetéskiszabás és hogyan jelenik meg a bírói gyakorlatban. A bírói gyakorlat megismerése érdekében anonim bírósági határozatok kerültek feldolgozásra.

1. A bűnösség fokára tekintettel történő büntetéskiszabásról általában

A büntetéskiszabás izgalmas, ugyanakkor meglehetősen összetett folyamata soha nem lehet unalmas a bíró számára, hiszen az mindig egy konkrét ügy egyedi sajátosságaihoz igazodva eltérő. A bírót ebben a folyamatban évtizedek óta irányításként vezetik a törvény által lefektetett, illetőleg törvényileg nem szabályozott, de a gyakorlat által kimunkált alapelvek. A büntetéskiszabás egész folyamatát meghatározó és átszövő alapvető elvi tételeket nevezzük a büntetéskiszabás alapelveinek. Ezek általános érvényű orientációt jelentenek az anyagi és eljárási jogot alkalmazó bíró számára arra nézve, hogy milyen lényeges szempontok figyelembevételével határozza meg a büntetés nemét és mértékét.

A magyar büntetőjogban először a Btá.⁵ fogalmazta meg a büntetéskiszabás elveit, melyek időtállóknak bizonyultak, hiszen apró változtatásokkal ugyan, de szövegezésükben ma is szinte megegyeznek az első megfogalmazásukkal. A szakirodalom azonban máig adós azzal az egységes állásponttal, hogy mely elvek tartoznak a büntetéskiszabás alapelvei közé, hiszen nem csupán a Btk.-ban nevesített, hanem a tudomány és a bírói gyakorlat által kidolgozott elveket is méltán tekinthetjük a büntetéskiszabás alapelveinek. Abban sincs egyetértés, hogy lehet-e rangsort felállítani a büntetéskiszabás elvei között. Vannak, akik bizonyos szempontok alapján rangsorolnak, de vannak olyanok, akik még a rangsorolás elvi lehetőségét is tagadják.⁶

Annyi bizonyos, hogy a jelenleg hatályos Btk. is ad orientációt a bíró számára a büntetéskiszabást illetően. Ennek megfelelően a büntetést minden esetben a büntetési célt szem előtt tartva és a törvényi kereteken belül kell kiszabni. A Btk. a büntetéskiszabási szempontok közül kiemeli még a bűncselekmény tárgyi súlyát, a bűnösség fokát, az elkövető társadalomra veszélyességét, valamint az előbbiekhöz nem sorolható egyéb súlyosító és enyhítő körülményeket.⁷

Az 56. BK vélemény gyűjteményét adja a büntetéskiszabás körében figyelembe vehető súlyosító és enyhítő körülményeknek. Különbséget tesz az alanyi, vagyis az elkövető személyéhez kapcsolódó súlyosító és enyhítő

⁵ 1950. évi II. törvény a Büntető Törvénykönyv Általános Részéről (a továbbiakban: Btá.).

⁶ Földvári például a büntetési célnak tulajdonít kiemelt jelentőséget. Lásd: Földvári József (1970): *A büntetés tana*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 204. Györgyi Kálmán a cselekmény társadalomra veszélyességének a fontosságát emeli ki a többi elv közül. Lásd: Györgyi Kálmán (1984): *Büntetések és intézkedések*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 295–302.

⁷ Btk. 80.§.

körülmények között, ismeri továbbá a tárgyi, vagyis az elkövetett cselekményhez kapcsolódó tények, adatok, szempontok szerinti enyhítő és súlyosító körülményeket. Az enyhítő és súlyosító körülmények nem kőbe véssett szabályok, ugyanakkor a BkV részletes iránymutatást ad a bíróságok számára, kétségtelenül megcélózva ezzel egy egységesebb büntetéskiszabási gyakorlat kialakítását.

Büntetéskiszabási szempontból már hosszú ideje jelentősége van a bűnösség fokának, intenzitásának, ennek ellenére máig nem egyszerű annak a pontos meghatározása, hogy tulajdonképpen mit is takar ez az elv. A Csemegi-kódex 89. §-a a büntetéskiszabás vonatkozásában meglehetősen szűkszavúan úgy rendelkezett, hogy „A büntetés kiszabásánál figyelembe veendők a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülmények.” A törvényhely azonban meglehetősen félreérthető magyarázatokra adott alapot. Ezek szerint ugyanis egyes körülményeknek csak akkor lehet szerepe a büntetés kiszabásánál, amikor befolyása van a bűnösség fokára. Ebből az a téves következtetés is levonható, hogy a bűnösség fokára befolyást egyáltalán nem gyakorló körülmények a büntetéskiszabás során egyáltalán nem vehetők figyelembe. Természetesen már a Csemegi-kódex idején is megfigyelhető a judikatúrában, hogy számtalan olyan körülménynek tulajdonítottak enyhítő vagy súlyosító hatást a bírók, mely a bűnösségre egyáltalán nem volt hatással.⁸

A bűnösség fokára tekintettel történő büntetéskiszabás elve, bár mindig is heves vitákat váltott ki a büntetőjogtudomány művelői között,⁹ az elv mind a szocialista Btk.-ban,¹⁰ mind az azt felváltó 1978. évi IV. törvényben helyet kapott a büntetéskiszabási elvek között.¹¹ A szocialista Btk. indokolása szerint „A büntetés kiszabásánál a bíróra elsősorban az a keret irányadó, amelyet a törvény az illető büntett büntetésére nézve megszab. Hogy ezen a kereten belül az adott esetben milyen büntetés kerüljön alkalmazásra - ideértve vagylagos büntetési tétel esetén az alkalmazandó büntetési nem meghatározását is -, ez a bűnösségi körülményektől függ. Ezek a körülmények a büntetést vagy súlyosbítják vagy enyhítik, eszerint súlyosbító vagy enyhítő körülmények.” Ez az indokolás szintén félreérthető magyarázatok táptalajául szolgált, hiszen azt a látszatot keltette, hogy a büntetés kiszabása során kizárólag a bűnösségi körülményekre lehet tekintettel a bíró. A szocialista Btk. szövege azonban

⁸ Földvári (1970): i.m., 256.

⁹ Szabó András szerint „A büntetés arányossága közvetlenül a bűnösség mértékében nem mérhető. A bűnösség mértéke és a büntetés mértéke incomparabilis.” Lásd Szabó András (1966): A nevelő, átnevelő intézkedések és a büntetőszankciók. *Jogtudományi Közöny.* 21. évf., 11. sz., 569.

¹⁰ A büntetést - céljának (34. §) szem előtt tartásával - a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez. 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 64. § (1) bekezdés.

¹¹ A büntetést - céljának (37. §) szem előtt tartásával - a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez. 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 83. § (1) bekezdés.

egyértelműen úgy fogalmazott, hogy a büntetéskiszabás során tekintettel kell lenni a cselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességére, az elkövető bűnösségére, valamint az egyéb enyhítő és súlyosbító körülményekre. A bűnösségre befolyással bíró enyhítő és súlyosító körülmények tehát csak az egyik lehetséges figyelembe veendő szempont volt mindig is a büntetéskiszabás során. Földvári szerint a büntetés mértéke alapvetően attól függ, hogyan tartja a bíróság megvalósíthatóknak a büntetési célokat. A büntetés mértékét tehát a büntetési célok határozzák meg és nem a bűnösségi körülmények. A bűnösségi körülmények szerinte is csupán egyike a lehetséges figyelembe veendő büntetéskiszabási szempontoknak.¹² A bűnösség fokára tekintettel történő büntetéskiszabás ugyanakkor nehezen volt elválasztható és elhatárolható az elkövető társadalomra veszélyességétől. Sok esetben ugyanis a bűnösség fokát meghatározó tényezők, mint a kitarító, előre megfontolt szándék, fondorlatos magatartás, az alkalom állhatatos keresése, az elkövető személyiségéről is árulkodnak és kétségtelenül hozzájárulnak az elkövető társadalomra veszélyességének a magasabb fokához. E körülmények azt mutatják, hogy az elkövetőben élő személyiségtorzulások, antiszociális vonások erősek, leküzdésükhöz szigorúbb beavatkozásra van szükség.

Az elvvel kapcsolatos számos probléma ellenére a jelenleg hatályos Btk. is következetesen hivatkozik a bűnösség fokára, mint büntetéskiszabási tényezőre. Az elv szerint a büntetésnek ma is igazodnia kell a bűnösség mértékéhez, vagyis jelentőséget kell tulajdonítani annak, hogy a szándékoság vagy a gondatlanság mely formája valósult meg. A bűnösség foka a szándékoságon és a gondatlanságon belül is külön-külön vizsgálendő. Mind a szándékoságon, mind a gondatlanságon belül, annak nagyobb vagy kisebb fokára a bűncselekmény tárgyi tényezőiből tudunk következtetést levonni. A bűnösség fokát illetően az 56. BKv szerint enyhítő körülményként kell értékelné az eshetőleges szándékot, kivéve, ha az elkövető olyan bűncselekményt valósított meg, amelyet az eredmény tekintetében gondatlanul is el lehet követni. A gondatlan bűnösség esetében általában enyhítő körülmény, ha az elkövetőt hanyag gondatlanság terheli; súlyosító körülmény viszont a gondatlanság súlyos foka, mely luxuria esetében akkor állapítható meg, ha nagymértékű volt az elkövető könnyelműsége, amikor bízott az eredmény elmaradásában; negligencia esetében pedig akkor, ha a súlyos következmény lehetősége a feltétlenül elvárható elemi figyelem mellett is észlelhető lett volna.

2. A bűnösség foka, mint büntetéskiszabási tényező szándékoság esetén

A bűnösség fokának a bírói gyakorlatban történő vizsgálata során megállapítható, hogy a bűnösség csekélyebb foka enyhítő,¹³ míg magasabb

¹² Földvári (1970): i.m., 256.

¹³ Győri Ítéltábla Bf.84/2012/13., Győri Ítéltábla Bf.80/2015/13., Fővárosi Törvényszék B.927/2007/199., Budapest Környéki Törvényszék B.78/2018/23., Budapest Környéki Törvényszék

foka, intenzívebb volta, a kitartó szándék, a végrehajtás tervszerűsége és az alkalom keresése pedig súlyosító körülmények.¹⁴ Az egyenes szándék az 56. BK vélemény szerint sem lehet önmagában súlyosító körülmény,¹⁵ már csak arra tekintettel sem, hogy számos olyan bűncselekményünk van, mely a célzatra tekintettel kizárólag egyenes szándékkal valósulhat meg. Következésképpen ezekben az esetekben a törvényhozó részéről már értékelést nyert a célzattal az egyenes szándék. Ezért ennek bűnösségi körülményként történő ismételt megfogalmazása és a büntetéskiszabás során történő figyelembevétele, a kétszeres értékelés tilalmába ütközne.¹⁶ Sajnos a bírói gyakorlatban találunk helytelen példákat, amikor az elsőfokú bíróságok automatikusan hivatkoznak az egyenes szándékra, mint súlyosító körülményre és a másodfokú bíróság kénytelen korrigálni ezt a helytelen gyakorlatot.¹⁷

A kitartó és az előre megfontolt szándék, amennyiben az minősített esetként nem kerül szabályozásra, súlyosító körülményként figyelembe vehető.¹⁸ Ebben a körben annak megítélése okoz nehézséget, hogy mi minősül kitartó szándéknak, hiszen az erre történő sablonos hivatkozás is hibás lehet, és nem állapítható meg ez a körülmény, amennyiben rá vonatkozó adat az aktában vagy a tényállásban egyáltalán nincs.¹⁹ A cselekmény alkalmi, indulati jellegére és a mindösszesen három rendbeli sérülést okozó bántalmazásra figyelemmel, a kitartó szándékra következtetést konkrét ügyben nem lehetett levonni.²⁰ Szintén mellőzte a bíróság a kitartó szándékot a súlyosító körülmények köréből, amikor az ölési szándék a cselekmény elkövetése során alakult ki a sértett általi tettenérést követően.²¹

B.78/2018/23., Budapest Környéki Törvényszék B.62/2018/30., Fővárosi Ítéltábla Bf.293/2019/14. A fenti esetek közül több olyan – és ezáltal tipikusnak tekinthető –, amikor kábítószer-kereskedelem esetén a vádlott magatartása, bár befejezett bűncselekményként értékelendő, a bűnösség csekélyebb foka állapítható meg arra figyelemmel, hogy a kereskedést a lefoglalt kábítószerre bizonyítottan nem kezdte meg. Kiemelkedő tárgyi súlyú katonai büntett (szökés) elkövetőjével szemben sem kizárt az enyhítő szakasz alkalmazásával történő büntetéskiszabás, ha a határozott ideig tartó szabadságvesztésre vonatkozó általános büntetéskiszabási elvektől való eltérést az elkövető személyi körülményei (kóros személyiségadottság, fiatal felnőtt kor), bűnösségének csekélyebb foka és a javára figyelembe vehető más körülmények (öszinte beismerés, megbánás) megalapozzák. BH 2000.1.10.

¹⁴ Fővárosi Törvényszék B.362/2020/20., Szegedi Ítéltábla Bf.13/2007/8., Győri Ítéltábla Bf.19/2013/9., Fővárosi Ítéltábla Bf.215/2007/9., Debreceni Ítéltábla Bf.822/2018/5., Győri Törvényszék B.63/2010/30.

¹⁵ Fővárosi Ítéltábla Bf.203/2014/10.

¹⁶ Fővárosi Ítéltábla Bf.158/2016/12.

¹⁷ Lásd például: Fővárosi Ítéltábla Bf.203/2014/10., Fővárosi Ítéltábla Bf.111/2017/10., Fővárosi Ítéltábla Bf.304/2015/16., Győri Ítéltábla Bf.25/2021/15., Pécsi Ítéltábla Bf.56/2018/5., Debreceni Ítéltábla Bf.95/2017/13.

¹⁸ Fővárosi Ítéltábla Bf.265/2018/4., Fővárosi Ítéltábla Bf.442/2013/19.

¹⁹ A Fővárosi Ítéltábla a cselekmény elkövetésére irányuló kitartó szándékot a súlyosító körülmények sorából kirekesztette, mivel erre nézve adat nem állt rendelkezésre. Fővárosi Ítéltábla Bf.75/2015/25.

²⁰ Fővárosi Ítéltábla Bf.31/2018/7.

²¹ Fővárosi Ítéltábla Bf.347/2016/7.

Az időben hosszan elhúzódó, kitartó szándékot súlyosító körülményként állapította meg a bíróság különösen nagy kárt okozó csalás büntette esetén.²² Míg más ügyben a vádlott kitartó szándékát súlyosító körülményként azért nem vette figyelembe az ítéletábra, mert azt az elsőfokú bíróság a hosszú időn át tartó elkövetés körében már értékelte.²³ Megállapítható a kitartó szándék, ha a bűncselekmény körülményei, az eltervezett bűncselekmény minden áron való befejezésére utalnak.²⁴

Összegzésként megállapítható, hogy a kitartó szándék szinte minden szándékos bűncselekményi típus esetén elképzelhető súlyosító körülmény, de csak abban az esetben, ha erre vonatkozó bizonyítékok rendelkezésre állnak. A kitartó szándékra utaló tényező lesz az időben hosszan elhúzódó szándék és a bűncselekmény befejezéséhez való görcsös, kitartó ragaszkodás.

Szoros kapcsolat van az előre megfontolt szándék és az előre kitervelten elkövetett cselekmény között. Az előre megfontolt szándék a bűncselekmény előtt a szándék megszilárdulását és a bűncselekmény megtervezését jelenti. A megfontolt szándék esetén a bíróság az elkövetőben végbemenő pszichés folyamatokat értékeli, mely a bírói gyakorlatban az emberölés kapcsán aprólékosan kidolgozott.²⁵ Aki megfontolt szándékkal követi el a bűncselekményt, az célkövető magatartást tanúsít, a bűncselekmény elkövetésére irányuló szándéka már megerősödött, nem latolgat, nem hezitál.

Az előre kiterveltség a szándék megszilárdulásán azonban továbbmegy, hiszen a végrehajtás körülményeit, módját is megtervezi. Így a kezdő és végpont között – a bűncselekmény elkövetési alapszándék kialakulásától a véghezvitelig terjedő időszakban – a terhelti magatartás célt követő, és a köztes idő legalább annyi, hogy nem lehet rögtönösnek tekinteni a végrehajtást. Az elkövető nem akar hibázni és ezért tesz is.²⁶ Az előre kitervelten, megfontolt szándékkal cselekvő átgondolja a véghezvitel helyét, idejét, módját, és ez a céltudatos cselekvés egyenes szándék meglétét feltételezi. Az előre kitervelten történő elkövető készül a cselekmény elkövetésére, erre pedig a bűncselekményt megelőző előkészületi magatartásokból lehet megnyugtatóan következtetni. A tervszerű elkövetés ugyanakkor bizonyítást igényel, nem állapítható meg súlyosító körülményként, ha az ítéleti tények azt megfelelően nem támasztják alá.²⁷ Az előre megfontolt szándék és az előre megtervezettség két különböző fogalom ugyan, de kétségtelenül nagyon szoros kapcsolatban vannak egymással. Tulajdonképpen a megfontolt szándék tovább gondolását jelenti az előre kitervelt elkövetés. A bírói gyakorlat megvizsgálása során arra a következtetésre jutunk, hogy a két tényező a judikatúrában többnyire

²² Győri Ítéletábra Bf.19/2013/9.

²³ Szegedi Ítéletábra Bf.395/2020/15.

²⁴ Fővárosi Ítéletábra Bf.236/2018/11.

²⁵ Kúria Bhar.1530/2019/23., Kúria Bfv.693/2020/8.

²⁶ Kúria Bfv.693/2020/8.

²⁷ Debreceni Ítéletábra Bf.212/2014/5.

egybeolvad, és gyakran egymás szinonímjaként kerül sor említésükre, de találunk olyan döntéseket is, melyek helyesen érzékeltetik a két fogalom közti árnyalatnyi különbséget is.²⁸ A Btk. egyedül az emberölés esetén szabályozza minősített esetként az előre kitervelten történő elkövetést. Ennek megfelelően bármely más szándékos bűncselekménynél a bíróság súlyosítóként értékelheti, hogy az elkövető előre kitervelten, de legalábbis előre megfontolt szándékkal követte el a bűncselekményt.²⁹

Az 56. BkV szerint enyhítő körülményként kell értékelni az eshetőleges szándékot, kivéve, ha az elkövető olyan bűncselekményt valósított meg, amelyet az eredmény tekintetében gondatlanul is el lehet követni. Erre tekintettel a kialakult bírói gyakorlat szerint nem lehet enyhítő körülmény az eshetőleges szándék az életveszélyt okozó testi sértés esetén sem, hiszen az eredmény tekintetében itt is elegendő, ha az elkövető gondatlansága áll fenn.³⁰ Az életveszélyt okozó testi sértés esetén enyhítő körülmény kizárólag az lehet, ha az életveszély tekintetében az elkövetőt a gondatlanság terheli.³¹ A Kúria egyértelműen kifejtette, hogy az eshetőleges szándék az emberölés büntette tekintetében figyelembe vehető enyhítő körülményként,³² ennek ellenére van olyan bírói érvelés, mely úgy foglal állást, hogy az emberölésnél is elég, ha az eredményre az elkövető gondatlansága terjed ki, ezért az eshetőleges szándék már nem vehető enyhítőként figyelembe.³³ Az eltérő értelmezésből fakadó különbségek a bírói gyakorlat egységét megbontják. A magam részéről a Kúria értelmezésével értek egyet, hiszen az emberölés büntette kizárólag szándékosan, egyenes vagy eshetőleges szándékkal valósulhat meg, vegyes bűnösség ebben a körben kizárt. A szándékos emberölés miatti büntetés kiszabásánál pedig a bűnösség fokának figyelembevétele úgy valósul meg, hogy a szándékosság különböző megvalósi formáit megvizsgáljuk. Véleményem szerint az emberölés esetén enyhítő körülmény az ölési szándék eshetőleges volta. Az emberölésnek valóban büntetendő a gondatlan alakzata is, de ez már az emberölés vétsége, melyet a Btk. 160. § (4) bekezdése szabályoz. A gondatlan emberölések általában hanyag gondatlansággal valósulnak meg, így ezekben a bűnösség fokára tekintettel történő büntetéskiszabás a gondatlan bűncselekményekre vonatkozó szabályok alapján történik.

²⁸ Egy ügyben a Győri Ítélőtábla felhívja a figyelmet, hogy nem az előre megfontolt szándékot, hanem az előre megtervezettséget kell súlyosítóként figyelembe venni. Győri Ítélőtábla Bf.63/2011/35.

²⁹ Fővárosi Ítélőtábla Bf.150/2020/24., Fővárosi Ítélőtábla Bf.160/2016/54.

³⁰ Az életveszélyt okozó testi sértés büntette távoli kísérletének a megállapítása megalapozhatja az ún. kétszeres enyhítés alkalmazását, ugyanakkor ennél a bűncselekménynél a szándék eshetőleges volta nem értékelhető enyhítő körülményként BH 1993.7.401. III. pont. Lásd még: BH 2001.4.145., BH 2001.4.148.

³¹ Fővárosi Ítélőtábla Bf.36/2014/9., Fővárosi Ítélőtábla Bf.130/2018/11.

³² Az életveszélyt okozó testi sértés büntettét megvalósító vádlott javára az eshetőleges szándékkal elkövetés büntetést csökkentő tényezőként nem értékelhető, mert a szándékosság enyhébb formája kizárólag az emberölés büntetével kapcsolatban vehető figyelembe enyhítő körülményként. BH 2001.4.148.

³³ Fővárosi Ítélőtábla Bf.190/2018/6., Szegedi Ítélőtábla Bf.719/2018/18.

A megvizsgált anonim bírósági határozatok alapján az ítélkezési gyakorlatban gyakran előfordulnak olyan esetek, amikor az elsőfokú bíróság egyszerűen elmulasztja az eshetőleges szándék figyelembevételét, vagy éppen helytelenül hivatkozik arra. Olyan ügyet is találni, amikor az alsóbb szintű bíróság az eshetőleges szándékot súlyosítóként veszi figyelembe, és a másodfokú bíróság helyesen kifejti, hogy az nem lehet súlyosító körülmény.³⁴ Sok esetben tehát a felsőbb szintű bíróságok korrigálják az alsóbb szinteken előforduló hibákat,³⁵ de akad olyan döntés is, amikor a másodfokú ítéletben is szerepel – a bírói gyakorlattal ellentétesen, tehát helytelenül – az eshetőleges szándékra, mint enyhítő körülményre történő hivatkozás.³⁶ Ebben a tekintetben pedig még az azonos bíróságok különböző bírói tanácsainak döntései sem tekinthetők egységesnek. Természetesen előfordulhat az is, hogy a másodfokú korrekcióra kifejezetten a bűncselekmény megváltozott minősítése, illetve a bűnösség fokában való nem egységes álláspont miatt van szükség.³⁷

Összességében kulcsfontosságú kérdés tehát a bíróság részéről a bűnösség fokának helyes megállapítása, majd annak az eldöntése, hogy az adott tényező értékelhető-e a konkrét ügyben súlyosító vagy enyhítő körülményként. A kitarató és megfontolt szándékra pedig csak abban az esetben lehet súlyosító körülményként eredményesen hivatkozni, ha erre a tényre vonatkozóan kifejezetten vannak bizonyítékok az ügyben.

³⁴ Fővárosi Ítéltábla Bf.54/2021/30.

³⁵ Például: Kúria Bfv.1350/2014/4., Kúria Bhar.1549/2013/11., Fővárosi Ítéltábla Bf.72/2021/10., Fővárosi Ítéltábla Bf.126/2020/34., Fővárosi Ítéltábla Bf.87/2020/20., Fővárosi Ítéltábla Bf.290/2019/10., Fővárosi Ítéltábla Bf.89/2018/12., Fővárosi Ítéltábla Bf.82/2018/25., Fővárosi Ítéltábla Bf.18/2018/8., Fővárosi Ítéltábla Bf.318/2017/10., Fővárosi Ítéltábla Bf.198/2014/11., Debreceni Ítéltábla Bf.512/2019/13., Debreceni Ítéltábla Bf.290/2019/6., Debreceni Ítéltábla Bf.799/2018/5., Debreceni Ítéltábla Bf.601/2018/7., Debreceni Ítéltábla Bf.370/2018/7., Debreceni Ítéltábla Bf.288/2018/5., Debreceni Ítéltábla Bf.280/2018/22., Debreceni Ítéltábla Bf.71/2018/10., Debreceni Ítéltábla Bf.49/2016/4., Debreceni Ítéltábla Bf.704/2015/5., Győri Ítéltábla Bf.11/2021/7., Győri Ítéltábla Bf.16/2019/7., Győri Ítéltábla Bf.119/2018/5., Győri Ítéltábla Bf.79/2018/5., Pécsi Ítéltábla Bf.46/2018/6., Pécsi Ítéltábla Bf.8/2018/8., Pécsi Ítéltábla Bf.62/2016/7., Pécsi Ítéltábla Bf.24/2016/5., Szegedi Ítéltábla Bf.79/2021/13., Szegedi Ítéltábla Bf.84/2020/18., Szegedi Ítéltábla Bf.693/2018/15., Szegedi Ítéltábla Bf.490/2017/7.

³⁶ Tudniillik: életveszélyt okozó testi sértés esetén. Az érintett ügyek nagyobb számára tekintettel alapvetően megkérdőjeleződik, hogy nem kellene-e ezt a kérdést is a joggyakorlatnak átgondolni. Például: Pécsi Ítéltábla Bf.30/2019/10., Fővárosi Ítéltábla Bf.87/2020/20., Fővárosi Ítéltábla Bf.165/2018/14., Debreceni Ítéltábla Bf.201/2020/10., Debreceni Ítéltábla Bf.762/2018/4., Debreceni Ítéltábla Bf.92/2017/7., Debreceni Ítéltábla Bf.223/2016/11., Győri Ítéltábla Bf.119/2018/5., Győri Ítéltábla Bf.86/2018/9., Szegedi Ítéltábla Bf.286/2019/8., Szegedi Ítéltábla Bf.212/2019/8., Szegedi Ítéltábla Bf.38/2019/8., Szegedi Ítéltábla Bf.278/2018/7.

³⁷ Például: Fővárosi Ítéltábla Bf.218/2018/11., Debreceni Ítéltábla Bf.540/2020/8., Debreceni Ítéltábla Bf.382/2020/40., Debreceni Ítéltábla Bf.654/2019/9.

3. A bűnösség foka, mint büntetéskiszabási tényező gondatlanság esetén

A gondatlan bűnösség esetében általában enyhítő körülmény, ha az elkövetőt hanyag gondatlanság terheli.³⁸ Azonban ennek a körülménynek a figyelembevételre sem automatikus és az 56. BKv is úgy fogalmaz, hogy általában nem, vagyis nem minden esetben enyhítő körülmény. A gondatlanság másik fajtája a tudatos gondatlanság önmagában nem súlyosító körülmény. Egyes szakirodalmi álláspontok rámutatnak arra, hogy a gondatlanság két formája között nincs feltétlenül olyan minőségi különbség, mint amelyet a szándékosság két formája között egyértelműen tapasztalunk.³⁹ A tudatos gondatlanság tehát nem minden esetben jelent fokozottabb felróhatóságot a hanyagsághoz képest. Békés Imre felhívja a figyelmet arra, hogy nem kisebb fokú a gondatlansága annak, aki a veszélyt észre sem vette, mint annak, aki ugyan észrevette, de nem vette komolyan.⁴⁰ Hasonló okfejtéssel Tokaji Géza is összegzi, ha a bekövetkezés lehetőségét az elkövető nem zárja ki, de azt minimálisra csökkenti, akkor a gondatlanság nem olyan súlyos fokú, mintha az elkövető „figyelmét annyira sem feszíti meg”, hogy az egyébként könnyen felismerhető következményeket felismerje.⁴¹

Büntetéskiszabási szempontból az 56. BKv szerint is kifejezetten a gondatlanság súlyosságának van jelentősége. A gondatlanság súlyos foka *luxuria* esetében akkor állapítható meg, ha nagymértékű volt az elkövető könnyelműsége, amikor bízott az eredmény, illetve a következmények elmaradásában. *Negligentia* esetén pedig súlyos fokú az elkövető gondatlansága, ha a súlyos következmény lehetősége a feltétlenül elvárható elemi figyelem mellett is észlelhető lett volna. Ebből az következik, hogy a gondatlanság súlyos foka mind *luxuria*, mind *negligentia* esetén súlyosító körülmény lehet.

A bírói gyakorlatban azonban sok esetben a gondatlanság fokának vizsgálata, - mely a gondatlanság egyes alakzatain belüli mérlegelést igényel - nem valósul meg maradéktalanul. A bíróságok sok esetben egyáltalán nem térnek ki a gondatlanság súlyos fokának elemzésére, hanem egyszerűen enyhítőként értékelik a hanyagságot, míg a gondatlanság súlyosabb formájának tekintik a tudatos gondatlanságot. Olyan esettel is találkozunk, amikor a tudatos gondatlanságra súlyosítóként hivatkoznak, anélkül, hogy annak súlyos fokát

³⁸ Szegedi Ítélőtábla Bf.558/2019/10., BH+ 2004.5.205., Fővárosi Ítélőtábla Bf.133/2020/7., Fővárosi Ítélőtábla Bf.72/2020/51., Fővárosi Ítélőtábla Bf.277/2019/30., Fővárosi Ítélőtábla Bf.130/2018/11., Fővárosi Ítélőtábla Bf.277/2019/30., Győri Ítélőtábla Bf.95/2013/6., Pécsi Ítélőtábla Bf.52/2014/4., Pécsi Ítélőtábla Bf.25/2014/4.

³⁹ Tokaji Géza (1984): *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 227–228.

⁴⁰ Békés Imre (1974): *A gondatlanság a büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 341.

⁴¹ Tokaji (1984): i.m., 227.

egyáltalán vizsgálnák.⁴² A helyes gyakorlatnak azonban kifejezetten az tekinthető, amikor a gondatlanság súlyossági foka kerül értékelésre. Ez azt jelenti, hogy az ítéletekben kifejezetten annak kellene kifejezésre jutni, hogy a hanyagság vagy a tudatos gondatlanság súlyosabb foka súlyosító körülmény, míg azok csekélyebb foka enyhítő körülményként szerepel.

A gyakorlatban vannak olyan esetek is, melyek vizsgálják a gondatlanság súlyossági fokát, arra mégis félreérthető módon hivatkoznak. A Győri Törvényszék döntésének értelmében figyelemmel volt a gondatlanság súlyosabb fokára is azzal, hogy az elkövető könnyelműsége – amikor bízott az eredmény elmaradásában – kifejezetten nagymértékűnek nem volt tekinthető.⁴³ Ebben az esetben tehát mivel a könnyelműség nem nagymértékű, ezért a gondatlanság súlyosabb foka nem vehető figyelembe súlyosító körülményként.

A gondatlanság fokát értékelve, a Gyulai Törvényszék megállapítása szerint a vádlott bűnössége a tényállásban rögzített haladási sebesség mellett a anyag gondatlanság súlyosabb fokában vált megállapíthatóvá, így az súlyosítóként értékelendő.⁴⁴

4. A bűncselekmény motívuma, célja, mint a bűnösség foka körében értékelhető büntetéskiszabási tényező

A bűnösség fokával függ össze a bűncselekmény indítéka és célja is, így a büntetés mértékének meghatározásánál ez utóbbiakat is figyelembe kell venni, amennyiben a jogalkotó azokat a tényállási elemként nem értékelte.

A motívum az a belső vágy, hajtó erő, mely az elkövetőt a bűncselekmény elkövetésére indítja. A bűncselekmény motívumát a legtöbb esetben a törvényi tényállás nem értékeli, éppen ezért a hatóságok sem tesznek különösebb erőfeszítéseket ennek alaposabb felderítése érdekében. Ráadásul a vádlott e tekintetben tett vallomása nem minden esetben felel meg a valóságnak, és sokszor egyéb bizonyítékok nélkül az egyáltalán nem megbízható. Ez pedig ahhoz vezet, hogy a motívum bizonyítására egyéb bizonyítási eszközöket, tanúvallomásokat, esetleg szakértői véleményeket kellene beszerezni, ami időbeli veszteséggel és magas költségekkel jár. Egyet kell értenünk azonban Földvári felvetésével, hogy szükség van a motívumok szélesebb körű és megalapozottabb értékelésére.⁴⁵ A bűncselekmény méltányolható indító oka ugyanis enyhítő körülmény. Ennek a körülménynek az értelmezése és

⁴² Győri Ítéltábla Bf.47/2019/7., Nyíregyházi Törvényszék B.802/2015/37., Fővárosi Ítéltábla Bf.310/2014/34., Debreceni Ítéltábla Bf.487/2015/4., Győri Ítéltábla Bf.29/2015/6., Szegedi Ítéltábla Bf.322/2019/8., Szegedi Ítéltábla Bf.395/2015/19., Szegedi Ítéltábla Bf.553/2014/14., Szegedi Ítéltábla Bf.247/2014/6., Fővárosi Törvényszék B.901/2012/41., Gyulai Törvényszék B.41/2020/17.

⁴³ Győri Törvényszék Bf.112/2019/7.

⁴⁴ Gyulai Törvényszék Bf.246/2018/5.

⁴⁵ Földvári (1970): i.m., 379.

különösen az erkölcsi menthetőség megállapítása nagyfokú körültekintést kíván meg a bíróságoktól.

Taxatív felsorolást az értékelhető motívumok köréből természetesen nem tudunk adni, azonban érdemes említeni néhány példát a gyakorlatból. A sértett kihívó, felindulást kiváltó magatartása gyakran a bűncselekmény motívuma. Az erős felindulásban elkövetett emberölés esetén az erős felindulást enyhítő körülményként a kétszeres értékelés tilalma miatt már nem értékelheti a bíróság. Más bűncselekmények esetén azonban nincs akadálya, hogy a méltányolható erős felindulást a bíróság enyhítőként értékelje. Az erkölcsileg menthető elkeseredettség, féltékenység, részvét, felháborodás, a családtagok védelme, a rossz anyagi körülmények megalapozhatják, hogy a bíróság az erkölcsileg menthető motívum vagy cél fennállását enyhítő körülményként értékeljék.

A büntetéskiszabás körében jelentősége lehet a féltékenységnek is, amely önmagában véve még nem tekinthető méltányolható oknak. A szerelemföltés, mint érzület hatására elkövetett cselekmények enyhébb megítélés alá eshetnek – az erős felindulásból elkövetett emberölés esetében is –, de ott sem általános érvénnyel.⁴⁶ A féltékenység motiválta cselekmény is lehet enyhítő,⁴⁷ de arra is találunk példát, amikor a féltékenységet kifejezetten súlyosítóként értékeli a bíróság.⁴⁸ Sok esetben azonban, amikor a féltékenység miatt kifejtett ölési cselekménynél végül az erős felindulás nem állapítható meg, a féltékenység, mint motívum a büntetéskiszabás körében sem nyer értékelést. Nem lehet a féltékenység enyhítő körülmény, amennyiben arra a vádlottnak alapos oka, jogos alapja nincs.⁴⁹

A bíróság méltányolható indító oknak értékelte azt, hogy a sértett visszaélt azzal a helyzettel, hogy a terheltek nehéz anyagi körülményeik ellenére megengedték neki, hogy a lakásban maradjon, amíg élete nem rendeződik.⁵⁰ Csak kismértékben vehető figyelembe a sértett magatartása méltányolható indítóokként, ha a megtorlás aránytalanul súlyos volt.⁵¹

Méltányolható oknak tekinthető a bírói gyakorlat szerint az olyan sajátos élethelyzet, amikor a vádlottat a felesége öt kiskorú gyerekkel magára hagyta, és más férfivel létesített kapcsolatot.⁵² Nem tekintette ugyanakkor méltányolható indítóoknak a bíróság a korábbi életszínvonal csökkenését.⁵³ Szintén nem tekinthető méltányolható indítóoknak, ha az aktív vesztegetők arra hivatkoznak, hogy a várakozó más személyektől, illetve a városban mindenhol azt hallották, hogy a felülvizsgálatot végző orvos számára pénzt

⁴⁶ BH 2019.1.4.

⁴⁷ Szegedi Ítélőtábla Bf.102/2015/7., ÍH 2011.49.

⁴⁸ Fővárosi Ítélőtábla Bf.132/2015/9., Fővárosi Törvényszék B.1241/2017/7.

⁴⁹ Szegedi Ítélőtábla Bf.609/2016/13.

⁵⁰ Fővárosi Ítélőtábla Bf.137/2014/15.

⁵¹ Budapest Környéki Törvényszék B.98/2017/25.

⁵² Szegedi Ítélőtábla Bf.772/2016/7.

⁵³ Budapest Környéki Törvényszék B.17/2009/12.

kell adni, mert különben még valós betegségek esetén sem állapítják meg a rokkantsági ellátáshoz szükséges össz-szervezeti egészségkárosodás mértékét.⁵⁴

Az ítélezési gyakorlat a vagyon elleni bűncselekmények körében szintén jelentőséget tulajdonít a motívumnak és figyelembe veszi az elkövető esetleges szorult helyzetét, nehéz anyagi körülményeit. Az elkövető önhibáján kívül fennálló nehéz anyagi helyzete ugyanis enyhítő körülmény, különösen akkor, ha ez az elemi szükségletek kielégítetlenségében nyilvánul meg, és a bűncselekmény ennek kielégítési körében marad.⁵⁵ E tény tisztázása azonban szintén bizonyítás körébe eső kérdés, hiszen a vádlott könnyedén nyilatkozhatja, hogy nehéz anyagi körülmények közt él, különösen, ha ezt a védő kezdeményezésére teszi, de legalábbis támogatja. A nehéz anyagi körülményeket alátámaszthatja jövedelemigazolás, munkanélküliségről igazolás, tanúk vallomásai és környezettanulmány egyaránt. A rossz anyagi helyzet, méltányolható enyhítő körülményként szintén nem értékelhető abban az esetben, ha az kifejezetten az elkövető munkakerülő, alkoholista életmódjával van összefüggésben. Önmagában nem enyhítő tehát a nehéz anyagi körülmény, hanem szükséges erre vonatkozóan az önhiba hiányának a bizonyítása is.

A bűncselekmény erkölcsileg különösen elítélendő oka súlyosító körülmény. Érdemes ebben a körben megemlíteni a bosszúból történő elkövetést. A bosszú megítélése nagyon érdekesen alakult az ítélezési gyakorlatban, hiszen a bosszú kialakulása is lehet erkölcsileg menthető és emberileg is érthető. Ennek megfelelően önmagában a bosszúból történő elkövetés sok esetben az aljas indokból történő minősítést sem alapozza meg, csak akkor, ha a bosszút kiváltó ok erkölcsileg súlyosan elítélendő. Az a körülmény, hogy az elkövető önkényesen maga vesz elégtételt a rajta esett sérelem miatt, vagy haragos viszonyból, szerelmi kapcsolatból eredő indulat, például féltékenység hatása alatt cselekszik, még nem szolgálhat alapul az aljas indokból való elkövetés megállapítására, és ennek megfelelően nem lehet automatikusan súlyosító körülményként értékelni.⁵⁶ A bosszút, mint a bűncselekmény motívumát tehát szintén nem szabad sematikusan értelmezni, és minden esetben vizsgálni kell, hogy mi váltotta ki. Súlyosító hatása enyhébb, ha azt egy társadalmilag alig vagy egyáltalán nem helyteleníthető cselekmény váltotta ki.⁵⁷

A büntetéskiszabás egységesítése egy olyan teljesíthetetlen célkitűzés, amiről tudjuk, hogy teljes mértékben el nem érhetjük, törekednünk azonban mégis kell rá. A joggyakorlat egységesítése érdekében a 56. BK vélemény irányítúként

⁵⁴ Egri Törvényszék B.72/2013/271.

⁵⁵ 56. BKv II/ 9 pont.

⁵⁶ Lásd: 3/2013. számú BJE határozat. Erre hivatkozik például: Fővárosi Ítéltábla Bf.71/2016/11., Fővárosi Ítéltábla Bf.87/2015/17., ÍH 2014.131.

⁵⁷ Földvári (1970): i.m., 382.

szolgál a bíró számára és a bűnösség fokának vizsgálatához is igyekszik támpontot adni az egységes álláspont megteremtése érdekében. A gyakorlat azonban, a felsőbb bírósági iránymutatás ellenére is sok tekintetben ellentmondásokat, következetlenségeket mutat. Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy a szankció kiszabása soha nem jelenthet mechanikus folyamatot a bíró számára, még akkor sem, ha külső kényszerítő körülmények, mint például a büntetőügy mihamarabbi lezárásának követelménye ezt az attitűdöt egyébként támogatják. A bíró büntetéskiszabási tevékenysége soha nem merülhet ki az enyhítő és súlyosító körülmények sablonos felsorolásában. A bírói gyakorlatban mára kikristályosodott bűnösségi alakzatok (egyenest, esetlegesen szándék, tudatos gondatlanság, hanyagság) megállapítása után, a bíróra komoly értékelő tevékenység vár annak eldöntése érdekében, hogy azok a büntetéskiszabás körében miként értékelhetők és egyáltalán értékelhetők-e súlyosító vagy enyhítő körülményként.

Források jegyzéke:

- Békés Imre (1974): *A gondatlanság a büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 341.
- Blaskó Béla (2013): *Magyar Büntetőjog Általános rész*. Ötödik, átdolgozott kiadás. Budapest–Debrecen, Rejtjel Kiadó, 181.
- Földvári József (1970): *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 204.
- Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévy Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika (2014): *Magyar Büntetőjog Általános Rész*. Budapest, Wolters Kluwer, 68–69.
- Györgyi Kálmán (1984): *Büntetések és intézkedések*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 295–302.
- Szabó András (1966): A nevelő, átnivelő intézkedések és a büntetőszankciók. *Jogtudományi Közlöny*. 21. évf., 11. sz., 569.
- Tokaji Géza (1984): *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 227–228.
- 1950. évi II. törvény a Büntető Törvénykönyv Általános Részéről
- 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
- 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 83. § (1) bekezdés.
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről